

Zofka Kveder: Zbrano delo, 1. knjiga (uredila in opombe napisala Katja Mihurko Poniž), Študentska založba Litera, Maribor, 2005, 560 str.

Ko je zadnjega marčnega dne letošnjega leta v prostorih Društva slovenskih pisateljev v Ljubljani potekala predstavitev prve knjige *Zbrana dela* Zofke Kveder, je hkrati minevalo sto let, kar se je pisateljica spomladi 1906 iz Prage preselila v Zagreb. V Ljubljani, kjer se je rodila leta 1878, razen najzgodnejšega otroštva, nekaj let licejskega šolanja in dobro leto, kolikor je tam delala kot uradnica, ni živela že od leta 1899, ko se je zaposlila v Trstu. Kmalu zatem jo je pot zanesla v Nemčijo in Švico, v Pragi se je ustalila med letoma 1900 in 1906. V Zagrebu je živela dvajset let, njeno življenje slovenske izseljenke se je tam izteklo jeseni leta 1926, natanko pred osemdesetimi leti.

Uvrstitve njenega literarnega opusa v zbirko *Zbrana dela* slovenskih pesnikov in pisateljev nismo veseli le zaradi omenjenih dveh obletnic, s katerima je po naključju sovpadel izid pričujoče knjige (nosi sicer letnico 2005). Bistveno bolj razveseljivo je dejstvo, da je v elitno literarno zbirko slovenskih klasikov (končno!) bilo uvrščeno tudi delo pisateljice, in kar nas v kontekstu izseljenstva zanima še bolj: da so v knjigi ponovno ponatisnjena nekatera pisateljčina dela, ki so bila napisana in izdana izven slovenskega ozemlja. V posameznih besedilih med njimi je tematizirano tudi izseljevanje Slovencev.

Zakaj je komentirana izdaja pisateljčinega dela in njena uvrstitve v zbirko klasikov za bralce in raziskovalce neizmerne pomena? Ker bo, ko bo izdanih vseh predvidenih osem knjig, na enem mestu zbran celoten pisateljčin literarni (in deloma publicistični) opus v slovenskem jeziku, kar je za bralca razkošje, raziskovalcu pa predstavlja privilegij, ki mu ga žal ne ponujajo nezbrani opusi še marsikaterega slovenskega literarnega ustvarjalca, klasika, ki v *Zbranih delih* slovenskih pesnikov in pisateljev (v nadaljevanju ZD) še zmeraj ni našel mesta (oz. urednika). Prav urednik ZD posameznega ustvarjalca je namreč tisti, ki pri urejanju besedil in pisanju opomb opravi levji delež prepisovanja iz slabo dostopnih revialnih objav in prvih izdaj, pregleduje sočasno časopisje, da bi izsledil kritične ali polemične odmeve, in se muči s pisateljevim rokopisom v njegovi zapuščini, ter vse skupaj (brez interpretiranja) kot na pladnju ponudi bralcu in nadaljnjim raziskovalcem. V primeru Zofke Kveder je to delo opravila Katja Mihurko Poniž, profesorica nemščine, literarna komparativistka in dramaturginja, ki se je s pisateljčinim opusom ukvarjala že v doktorski disertaciji s področja feministične literarne teorije: *Proza in dramatika Zofke Kveder: Reprezentacije ženskosti v bikulturnem prostoru moderne* (2003). Istega leta je svoje izsledke skupaj z natančnim in izčrpnim biografskim pregledom izdala tudi v knjigi *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Prav njen pa je bil tudi predlog, da se v ZD uvrsti Zofko Kveder, kar sta uresničila glavni urednik zbirke, akademik dr. France Bernik, in Andrej Brvar, urednik pri mariborski študentski založbi Litera. Le-ta je leta 2002 izdajanje temeljne slovenske literarne zbirke prevzela od založbe DZS, ki jo je izdajala od leta 1946. Takrat je pobudo za njen nastanek dal njen poznejši prvi

in dolgoletni glavni urednik, pokojni akademik dr. Anton Ocvirk. V šestdesetih letih obstoja je zrasla v monumentalno knjižno zbirko več kot 213 knjig prepoznavnega videza z belim ovitkom in rdečo ter črno tipografijo. Zofka Kveder je v njej pridružena svojim enaintridesetim pisateljskim (izključno moškim) kolegom: od najstarejšega Linharta do najmlajšega Primoža Kozaka oz. od Ivana Cankarja s tridesetimi knjigami do Franceta Prešerna z dvema in Valentina Vodnika z eno knjigo. Uvrstitev v ZD ne pomeni le nove, znanstvenokritične izdaje, pač pa pomeni tudi premik v miselnosti o avtoričinem delu in njegovem vrednotenju. Zofka Kveder si je namreč po več kot stotih letih, ko je slovensko cerkveno in siceršnje javnost razburkala s svojim proznim prvencem *Misterij žene* (1900), bila zaradi svojega delovanja deležna več negativne kot pozitivne kritike in po več kot pol stoletja, ko slovenska literarna zgodovina ni prav vedela, kaj naj počne z njo, zaslužila, da je spodbudila celo nastanek nove slovenske besede. Bernik jo je v spremnem besedilu k prvi knjigi njenega ZD poimenoval »prva slovenska klasikinja«.

Kakšna je zasnova ZD Zofke Kveder? Prva knjiga vsebuje ponatise štirih pisateljicinih zbirk kratke proze, ki jih je izdala v slovenskem jeziku: *Misterij žene* (1900) je napisala in v samozaložbi izdala v Pragi, *Odsevi* (1902) so izšli pri Gabrščku v Gorici, zbirka novel *Iz naših krajev* (1903) je izšla pri Schwentnerju v Ljubljani, ko je pisateljica živela še v Pragi, prav tako pa tudi *Iskre* (1905), zbirka novel in črtic, ki jih je v samozaložbi izdala leta 1905 v Pragi, in so dvojezična, slovensko-hrvaška knjiga (izmenično si sledi osem slovenskih in sedem hrvaških besedil). Vsaki zbirki v Opombah v drugem delu knjige pripadajo rubrike: Nastanek in izid, Kritični odmevi in Opombe (v slednji so podatki o ohranjenosti rokopisa, razlikah med morebitno poprejšnjo revialno in knjižno objavo ter razlaga manj znanih izrazov). Prva knjiga pa se od prihodnjih razlikuje še po uvodnih uredničinah pojasnilih o jezikovni redakciji, literarnih objavah Zofke Kveder pred *Misterijem žene* in o zasnovi ZD. Iz slednje izvemo, da bo slovenski opus Zofke Kveder v ZD porazdeljen na nezbrane črtice v drugi knjigi, nezbrane novele in povesti v tretji, romana *Njeno življenje* (nastal je leta 1914 v Zagrebu) in *Nada* v četrti, izdane in nezbrane drame v peti knjigi, publicistiko in korespondenco v šesti in sedmi knjigi ter na sklepno monografijo v osmi knjigi.

Zaradi pravil zasnove ZD, da so v njih objavljena samo besedila v slovenskem jeziku, si ZD Zofke Kveder na koncu vendarle ne bo zaslužilo pridevnika »zbrano«. Znotraj ZD namreč ne bo objavljeno pisateljicino najdaljše prozno besedilo, pisemski roman *Hanka*, ki ga je leta 1916 v Zagrebu napisala v hrvaščini, prav tako ne bo njene hrvaške dramatike in ne kratke proze, kakor tudi ne nemške kratke proze, ki jo je prav tako pisala in objavljala. Čeprav je *Izbrano delo Zofke Kvedrove*, ki je med letoma 1938 in 1940 v uredništvu Marje Boršnik in Eleonore Kernc izhajalo v ženski založbi Belo-modra knjižnica, v sedmih knjigah bralcem ponudilo *izbor* (in ne popolno izdajo) iz pisateljicinega opusa, pomeni kljub več kot polstoletni patini v določenem pogledu vendarle korak naprej, ki ga zasnova ZD ni zmogla (pa ne po uredničini krivdi). Marja Boršnik in Eleonora Kernc sta namreč *Hanko* poleg slovenskih besedil objavili v slovenskem prevodu, ki je še zdaj edini slovenski prevod tega dela, dodali pa sta tudi

slovenske prevode nekaterih nemških besedil. Spadajo vsa ta dela, ker niso v slovenščini, kaj manj v *Zbrano* delo Zofke Kveder oz. so zaradi jezika kaj manj pisateljčina?! Je zaradi njih in zato, ker so (nekatera) nastala v izseljenstvu, Zofka Kveder kaj manj slovenska pisateljica?

Da je vsekakor slovenska pisateljica, ker da je znala literarno upodobiti sovaščane v Loškem Potoku, kjer je preživela največ otoških in najstniških let, so ji priznavali že njeni sodobniki, med njimi Anton Debeljak, ki je, kot v ZD izvemo v Opombah k zbirki *Iz naših krajev*, leta 1938 za novelo *Hrvatarij* zapisal, da je »zrcalo potoškega dela in nedela /.../ Šege in navade, resni opravki in zabave, vse je verno podano, tako da bi smelo stati v foklornem ali narodopisnem sestavku.« S to zbirko je leta 1903 pomirila hudo kri, ki jo je povzročila z radikalnim prikazom ženskega trpljenja in zatiranja v zbirki *Misterij žene*, kljub temu pa se je v njej kritično lotila še enega družbenega problema – slovenskega izseljevanja in njegovih posledic. Tega ni tematizirala le v besedilu *Hrvatarij* (sezonsko izseljevanje), pač pa tudi v novelah *V oblasti teme* in *Doma*. V obeh sta osrednji literarni osebi izseljenca, fanta s slovenskega podeželja, ki študirata v tujini. V prvi se na velikonočne počitnice pripelje Žan, ki ga doma pričakuje zapiti oče, v drugi domov na kratek dopust pride falirani študent Tone Korošec, ki se razočaran nad hladnim in neprijaznim sprejemom domačih v tujino vrne s še bolj strtim srcem. Predvsem v zadnji noveli je Zofki Kveder uspelo prikazati čustva in idealizirane misli o domu, ki ležijo v srcu skoraj vsakega izseljenca, kar je navsezadnje kot izeljenka dobro poznala tudi sama:

Pohitel je doli k cesti in pri vsakem koraku se je odgrnila nova krasota domačega kraja pred njegovimi očmi. Nekaj vročega mu je zavrelo v srcu in skoraj bi se bil razjokal zaradi neke nepojmljive nežnosti. Kje so še tako bele vasi? Kje so še tako zeleni kraji? Oh! In spet je dihal globoko in žejno, da se napije domačih vonjav, smrekovega duha, trpke svežosti te zemlje in tega polja. Sto misli, sto spominov, sto vtisov se mu je vrstilo v duši. /.../ Poslavljam se od vas, vi temni hribi! Zašumite mi še enkrat vašo sveto pesem, moji gozdovi, zeleni in sveži, dajte, da se še enkrat nadiham vaših krepkih, zdravih vonjav! Odhajam v svet, v bedo morda in trpljenje, a ni me strah.
(Kveder 2005: 312, 336.)

Problematike sezonskega izseljenstva se je v besedilu *Hrvatarij* lotila z izjemno natančnostjo. Opisi dela, podiranja dreves, nečloveškega naprezanja in življenja v gozdu so tako natančni, kot da vsega skupaj ne bi bila povzela po pripovedovanju. Odhajanju na sezonsko delo je bila priča, ko je pomagala v očetovi podeželski gostilni in trgovini:

Žilavo ljudstvo je to, zdravo, delavno. Kakor lastovke se dvigajo jeseni in rojijo v daljni svet za kruhom in zaslužkom. Vse se vzdigne, kar ni prestaro, kar ni bolno, in po vaseh ostanejo samo ženske, starci in otroci. /.../ Bleda

ekspeditorica na pošti ima v tem času mnogo posla, vaški trgovec proda precej pisemskega papirja, piše naslove na Ogrsko, v Slavonijo, v Sedmograško, v Romunijo, ah, po vsem daljnem svetu. Hrvatarji se razkrope v tolpah po daljnih gozdovih in njihove sekire pojo, pojo vso zimo, skoraj brez prestanka. (Kveder 2005: 338.)

Ker pa sama vendarle ni bila ena izmed njih, je zmogla tudi kritičen pogled, zato je obsodila razsipništvo in bahaštvo, ki doma prevzame izseljence, da prekomerno pijejo, razmetavajo z denarjem za nepotrebno novo obleko in škornje, ne privoščijo pa si nujne zdravstvene nege:

Po naših vaseh se je razneslo: »Hrvatarji gredo!« Ves transport se je pripeljal. Na železnici jih je bil poln vagon. Tesno so sedeli in stali v ozkem prostoru, peli, vriskali, kadili. Same viržinke! Saj cvenketa v žepih in v listnicah lepa družba petakov in desetakov. Juh! Juh! In še enkrat in še enkrat! Na postajah pijo žganje, rum, likerje. Kdor ima denarja, je gospod! Nihče ni več čisto trezen. Eh, dolga je pot do Pešte, pa dalje po Ogrski do Zagreba, pa preko Zidanega Mosta dol proti domu. Na zadnji železniški postaji jih čakajo lojtrski vozovi, daleč je še domov. In v restavraciji godba. Juh! Juh! (Kveder 2005: 346.)

Pisateljica je želela predstaviti, kakšen vpliv ima moško sezonsko delo in njihova odsotnost na življenje doma. Gornik v gozdu nori od ljubosumja, da mu bo ženo doma prevzel drugi, in se, čeprav mu je žena zvesta, po povratku domov od nemoči in obupa obesi. Zdenčar pa svojo ženo, ki je medtem res zanosila z drugim, doma skorajda ubije. Jernej si na sezonskem delu poškoduje koleno in ker si ga ne zdravi, doma malo manjka, pa bi ostal brez noge.

Izdajanje ZD je dolgotrajen projekt, med izidi posameznih knjig pa so lahko dolgi, večletni premori. Kljub temu nestrpnost pričakujemo naslednje knjige, še posebej peto knjigo, v kateri naj bi ponovno v celoti bila objavljena drama *Amerikanci*, ki jo je pisateljica leta 1908 izdala pri Slovenski matici potem, ko je že skoraj celo desetletje živela na tujem. Kljub temu ni pozabila na pojav, ki ni bil neznan nobeni evropski deželi – izseljevanje v Ameriko. Omenjena drama bo svoj ponatis v celoti doživela šele z izdajo v ZD (po prvi izdaji so bili ponatisnjeni namreč le odlomki, kar razen za roman *Njeno življenje*, ki je bil večkrat ponatisnjen, velja za večino opusa Zofke Kveder). Samo želimo si lahko, da bi se to zgodilo čimprej.

Vladka Tucovič